

A filológia visszatérése és a lezáratlan kérdés(ek) újrafelvetése

Kapcsolódó tanulmány Veres András *Kosztolányi Ady-komplexuma* című filológiai regényéhez

Veres András filológiai alapokon nyugvó monográfiája¹ olyan kérdést vizsgál, tesz fel és tematizál újra nagy alapossággal és körültekintéssel, mely a XX. századi magyar líratörténet egyik kulcsproblémája: nevezetesen Kosztolányi Dezső első látásra (le)egyszerű(síthető), ám annál komplexebb és tisztázatlanabb viszonyát a század másik jelentős magyar lírikusához, Ady Endréhez, mind életrajzi, mind pedig irodalomesztétikai szempontból. Miként az a monográfia részletes és megalapozott érveléséből kiderül, a két szempont egyébként nem is igazán határolható el egymástól.

A szerző a kötet előszavában kifejti, miért a *komplexum*, nem pedig a kézenfekvőbb *komplexus* szót használja monográfiája címében, utalva arra a valóban *komplex* viszonyra, vagy inkább viszonyrendszerre, ami Kosztolányit Adyhoz, az emberhez és Adyhoz, a lírikushoz fűzte pályakezdő éveitől egészen a haláláig. E bonyolult viszonyinak a jól ismert, 1929-es *Az írástudatlanok árulása* című², Adyval kapcsolatos kemény és ellentmondásos bírálatokat megfogalmazó pamflet csupán a csúcspontja volt, ám mindennek megvoltak a szövevényes és indokolható biografikus és irodalmi előzményei, és persze később – egészen a mai napig hatóan – a következményei is.

Az előszó után tizenkét fejezetre oszló könyv első tematikus egysége (15-23. oldal) Kosztolányi pályakezdő éveit és Adyval való megismerkedésének történetét mutatja be, a kettejük viszonyát illetően releváns irodalmi alkotások keletkezésének körülményei mellett a két szerző személyes életrajzának tényeit is végig szem előtt tartva. Utal a fiatal Kosztolányi ellentmondásos viszonyára Ady Endre a magyarságot ostromozva cselekvésre bírni akaró megnyilatkozásaihoz való ellentmondásos viszonyára, valamint azon egészen korán megfogalmazódó véleményére, hogy Ady költészetének egyik alapvető problémája mintha az lenne, hogy megítélése szerint *nem elég mély*.

¹ Hivatkozott kiadás: VERES András, *Kosztolányi Ady-komplexuma. Filológiai regény*, Budapest, Balassi Kiadó, 2012.

² KOSZTOLÁNYI Dezső, *Az írástudatlanok árulása. Különvélemény Ady Endréről*, A Toll, 1929/13.

A kötet második, *Adyval és Ady ellenében* című fejezete (24–46. oldal) azokat az éveket vizsgálja, amikor Ady és Kosztolányi egy rövid ideig újságíró kollégákként együtt dolgoztak a *Budapesti Napló* szerkesztőségében, valamint arra, hogy Ady Kosztolányi 1907-es első verseskötetéről, *A négy fal között*ről némely helyen elismerő és dicsérő, ám tüzetes olvasás után mégiscsak lesújtónak bizonyuló bírálatot írt, mely már egészen korán meghatározta a két szerző személyes viszonyát is, rányomva arra a bélyegét egy életre.

A harmadik, *Fegyverszünet* című fejezet (47–61. oldal) a *Nyugat* indulásának körülményeit és az új folyóirat szerzői és szerkesztői gárdájához csatlakozó Ady és Kosztolányi a közös cél érdekében való látszólagos békekötését részletezi, kiemelve persze, hogy a perszonális és poétikai feszültség ebben az időszakban is végig ott vibrált a két jelentős alkotó között, és persze ezek után mindig megragadták az alkalmat, ha egymással szemben finomabb vagy éppenséggel keményebb bírálatot fogalmazhattak meg.

A negyedik, *Kegyelmi állapot* címet viselő fejezet (62–71 oldal) azt részletezi, hogyan kovácsolták egységes táborra a *Nyugat* íróit az őket ért esztétikai és politikai támadások, az őszirózsás forradalom zavaros időszaka, valamint azt, hogyan viszonyult – legalábbis látszólag – Kosztolányi Adyhoz akkor, mikor költőtársa 1919-ben, immár súlyos betegen végül elhunyt. Mindezt még beárnyékolta a világháború totális elvesztése, az Osztrák-Magyar Monarchia kezdődő felbomlása és az országban uralkodó anarchisztikus állapotok. Kosztolányi számára 1918 és 1921 között, bármennyire is esztéta alkotói szemlélet vezérelte pályáján, a magyarság sorsa ugyancsak kulcskérdés volt, ekkori megnyilatkozásaiból pedig egyértelműen az Ady iránti csodálat és tisztelet olvasható ki, mind költőként, mind pedig közéleti szereplőként, hiszen egyenesen a *magyar Übermensch*nek titulálta egy 1919-es cikkében. A fejezet kiemeli, hogy Kosztolányinak akár tudatosan, akár akarata ellenére, de óriási szerepe volt Ady későbbi kultuszának kialakításában, így érthetővé válik, miért hökkent meg és fordult ellene szinte az egész magyar irodalmi és politikai élet, mikor 1929-es pamfletjében szigorú, némely helyen egyenesen rosszindulatúnak ható bírálatokkal illette az immár tíz éve halott Adyt.

Az ötödik, *Múlt távolítás* című rész (72–90. oldal) azt mutatja be részletesen, hogyan vált Kosztolányi szemében Ady Endre egyre inkább a múlt, egy letűnt kor költőjévé, és hogyan próbálta önmagában elhatárolni a politikai véleményt a szigorú irodalomesztétikai szempontoktól – természetesen jórészt sikertelenül. Politika és költészet egyre összeférhetlenebbnek látszott számára, a *politikai / közéleti költészet* fogalmát esztétikailag egyenesen érvénytelennek kezdte tekinteni, és bár sokszor implicit módon és ellentmondásokkal teli, de ekkoriban keletkezett írásaiban sokszor bírálta Ady verseinek

pártosságát, politikai elköteleződését. Lezárult életműnek és egyúttal egy letűnt korszak költészetének könyvelte el Ady líráját. Veres András kiemeli azt is, hogy Kosztolányi utoljára 1924 januárjában mondott ünnepi beszédet Ady emlékére, onnantól kezdve pedig egyre inkább elhatárolni látszott magát Ady Endre emlékének és kultuszának ápolásától.

A következő egység, a *Fejezetek az Ady-kultusz történetéből* részletesen végigmegy az Ady körül kialakult kultusz jelentősebb állomásain, kiemelve, hogy Kosztolányi 1929-es vitacikke aligha váltott volna ki olyan jelentős recepciót, ha nem áll a bírált szerző mögött egy már-már megbonthatatlan tünő, őt halála után szinte szentté / prófétává avató kultusz. Kiemelt hangsúlyt kap Ady már viszonylag korán felvállalt és megfogalmazott háborúellenessége, amely sokak szemében bűn, sokak szemében érték volt, Veres András többek között kitér Rákosi Jenő, Szabó Dezső és Szekfű Gyula állásfoglalásaira és éles vitáira, melyek inkább voltak persze (aktuál)politikai jellegűek, mint a Kosztolányi pamfletjében megfogalmazott, általa mindenestre esztétikainak titulált szempontok.

A hetedik, *A pamflethez vezető út* címet viselő fejezet (106–137. oldal) részletesen bemutatja és elemzi az 1920-as évek irodalmi és politikai közállapotait és vitáit, melyek Kosztolányit végül is arra sarkalták, hogy 1929-ben őszintén és kendőzetlenül, adott esetben az egész kortárs magyar irodalmi élettel szembefordulva vállalja poétikai, esztétikai és irodalomtörténeti elképzeléseit, leginkább Ady Endre és az őt övező kultusz ellenében. A költészetet megújítani szándékozó Kosztolányi számára Ady egyre inkább a múlthoz tartozott, töretlen kultusza pedig a szemében az irodalmi megújulás egyfajta akadályát képezte. Elérkezettnek látta az időt egy tüzetes Ady-revízióra, arra, hogy *A Toll* című liberális folyóirat hasábjain végre felhívja a figyelmet Ady bizonyos szempontból való túlbecsültségére. Veres egyébként arra is ráirányítja az olvasó figyelmét, hogy a revízió intenciója sem volt egészen előzmény nélküli és egyedi elképzelés Kosztolányi részéről, hiszen többek között Hevesi András *Új magyar líra*³ és Halász Gábor *A líra halála*⁴ című esszéi már egy-két évvel *A Toll*-ban megjelent Kosztolányi-cikk előtt hasonló gondolatokat előlegeznek meg a magyar költészet megújulásának lehetőségeit illetően. Halász Gábor többek között az immár elavultnak ható romantikus poézis képviselőjeként értelmezte Adyt, és a költői váteszszerep ártértékelésének lehetőségére és a gyorsan változó kortárs európai költészeti tendenciákra hívta fel a figyelmet. Zsolt Béla⁵ egyenesen fölkerítette Kosztolányit, hogy vegyen részt az Ady Endre irodalmi jelentőségének újraértékelését célzó vitában, Kosztolányi pedig úgy vélte, *A Toll*

³ HEVESI András, *Új magyar líra*, Széphalom, 1928. március-április.

⁴ HALÁSZ Gábor, *A líra halála*, in uő, *Halász Gábor válogatott írásai*, 414-416.

⁵ Vö. Zsolt Béla írásával: ZSOLT Béla, *Az udvarképes Ady*, *A Toll*, 1929/6.

folyóíráshoz köthető szerzők javarészt mind egyetértének abba, hogy elérkezett az ideje egy irodalmi horizontváltásnak, mely egyúttal Ady kultuszának megkérdőjeleződését is magával vonja.

A következő, nemes egyszerűséggel *A vitairat* (138–162. oldal) címet viselő tematikus egység a szövegközeli olvasás, a *close reading* eszközeivel vizsgálja meg részletesen Kosztolányi nevezetes Ady-pamfletjét, ugyanakkor kontextualizálja is mind irodalomtörténeti, mind pedig politikai szempontból, rávilágítva Kosztolányi olykor helyesnek, olykor helytelennek, de legalábbis túlzottan szubjektívnak ható érveléstechnikáira. A szöveg és annak történeti kontextusa nem válik el egymástól, Veres pedig kiemeli, hogy – bár a kézirat nem maradt fenn, így ezt mindössze feltételezhettük – Kosztolányi nagy valószínűséggel hasonló műgonddal és technikával komponálhatta meg vitairatát, mint szépprózai műveit. *Az írástudatlanok árulása* voltaképpen gyökeres változást fogalmaz meg Kosztolányi addigi, de legalábbis a nyilvánosság előtt addig felvállalt véleményét illetően, hiszen korábban nem egy méltató recenziót publikált Adyról, a *Vér és arany* című kötetről írott kritikájában például teljes válszélességgel állt ki Ady költészete és költői szerepe mellett, ugyanakkor irodalom és politika kapcsolatának lehetőségeitől már viszonylag korán, 1919-ben elhatárolódni látszott.⁶ Vitairatában Kosztolányi az ellen a szerinte irodalomidegen divatjelenség ellen emel szót, olykor meglehetősen gúnyosan, mely Ady sokak általi reflektálatlan istenítéséhez vezetett anélkül, hogy valóban *megértették* volna az immár tíz éve halott szerző költészetét és helyén tudták volna kezelni minden megkérdőjelezhetetlen irodalomtörténeti jelentőségével együtt. A kultusz – legalábbis Kosztolányi olvasatában – teljesen elszakadt tárgyától, Ady Endrétől, a költőtől, a közéleti szereplőtől, az embertől, és oly módon önállósult, ahogyan minden bizonnyal életében maga Ady sem akarhatta volna. Kosztolányi látszólag árnyaltan és körültekintően mérlegel, elismeri Ady Endre bravúros pályakezdését, ám megítélése szerint ez pályája vége felé tűrhetetlen modorosságba csapott át. Veres András értő módon kiemeli, hogy Kosztolányi még ebben az alapvetően kegyetlen bírálatában is helyenként igen óvatos, és egy bíráló megjegyzés után afféle ellensúlyként szinte mindig elismerő szavak következnek. A bírálat azonban alapvetően mégiscsak negatív felhangokkal telített, Kosztolányi például leplezetlenül emeli ki költőtársa emberi gyarlóságát, az Ady Endrére egész életében jellemző hiúságot és küldetésstudatot. A pamflet nem korlátozódik konkrét Ady-szövegek értelmezésére, a szerző biográfiai énje és gondolatai, valamint az általa létrehozott szövegek egymástól nem választhatók el, Ady messianizmusát

⁶ Vö. KOSZTOLÁNYI Dezső, *A huszonhét éves költő*, Nyugat, 1919/4-5.

pedig mindenképpen a lehető legnegatívabban jellemzi. Veres András egyébként több helyen kiemeli, hogy hiába igyekszik Kosztolányi a lehető legalaposabban és problémaérzékenyebben érvelni, a vitairat bizonyos pontjai kidolgozatlanok, és állításai minden megalapozottsága ellenére nem kerülte, s talán egyszerűen nem is kerülhette el a személyeskedést és a – helyenként túlzott – szubjektívizmust. Mindazonáltal Veres olvasata szerint Kosztolányit nem annyira a sértettség vagy az előítéletesség vezérli, mint inkább az Adytól egyszerűen radikálisan eltérő világképe és irodalomszemlélete, és persze az a tény, hogy 1919 és 1929 között mind alkotóként, mind pedig közszereplőként és magánemberként nagy utat járt be, Ady költői pályáját pedig a maga egyre átalakuló irodalomszemléletével párhuzamosan egyre inkább afféle hanyatlástörténetként látta, töretlen és talán valóban eltúlzott kultuszát pedig az irodalmi fejlődés, szemléletváltás és megújulás egyik fő akadályaként értelmezte. Megítélésem szerint egyébként *A vitairat* című, tárgyát valóban tüzetes, elmélyült, több szempontú, egyszerre szövegközeli és kontextualizáló vizsgálatnak alávető fejezet a könyv legfontosabb és legmélyebb, legrészletesebb irodalomtörténeti következtetéseket levonó egysége, mely önállóan olvasható tanulmányként is jelentős eredményeket képes felmutatni.

A következő, kilencedik fejezet, az *Egy botrány krónikája* (162–191. oldal) részletesen bemutatja az Ady-pamflet által kirobbantott vitát és azt, valóban mekkora botrányt kavart Kosztolányi vitairata, s mennyire látványosan és lényegében egyöntetűen határolódtak el tőle a korabeli magyar irodalom releváns szereplői. Kosztolányi véleménye, miként az a pamflet alcímében is szerepel, valóban *különvéleménynek* minősült az irodalmi élet szemében, mellyel nagyon kevesen és főként csupán részben voltak képesek azonosulni. Babits, Kosztolányi egyik legjobb barátja és pártolója maga is csak óvatos nyilatkozatot⁷ volt hajlandó megfogalmazni a kérdésben, melyben kifejtette, hogy bár alapvetően nem ért egyet Kosztolányival, szándékát és felvetéseit azonban bizonyos szempontokból mindenképpen helyesli, hiszen a kritika és az általa kirobbantott vita adott esetben mindig termékenynek bizonyul. Móricz⁸ egyenesen a védelmébe vette Adyt, még Kosztolányi által negatív példaként idézett legpocsékabb verssorait is, majd erre válaszul jelent meg Karinthy Frigyes cikke⁹, mely szerint nem Kosztolányi adott esetben személyes motivációja, pusztán

⁷ D. KOCSIS László, *Babits Mihály nyilatkozik az Ady probléma új és szenvedélyes felvetéséről*, Magyarország, 1929. július 18.

⁸ D. KOCSIS László, *Móricz Zsigmond nyilatkozik Az írástudatlanok árulásáról s az új Ady-háborúságról*, Pesti Napló, 1929. július 18.

⁹ *Ady-revízió. Karinthy Frigyes hozzászólása a vitához*. Pesti Napló, 1929. július 21.

állításainak érvényessége vagy érvénytelensége (volna) az érdekes. Példának okáért ugyanakkor Zilahy Lajos¹⁰ és Márai Sándor¹¹ vonatkozó cikkei, Veres András megfogalmazása szerint „kétes retorikával élve” foglaltak állást lényegében Kosztolányi érveinek jogossága mellett, mindazonáltal elismerve Ady nagyságát is. A vita végül személyes kérdéssé vált a korabeli irodalmi életben belül: valójában ki a jobb költő, Ady vagy Kosztolányi?

Miként azt a tizedik terjedelmes fejezet, *A vita kilátástalansága* (192–241. oldal) immár címében is sejteti, a vita egy idő után meddővé vált, ellaposodott, s hiába alakult ki egy második Ady-vita *A Toll* körül, az már sokkal gyengébb színvonalúnak bizonyult, mint az előző. Veres kiemeli, hogy az akkor meglehetősen fiatal József Attila is lényegében itt emelkedett irodalmi tényezővé, és rá jellemzően elég határozottan foglalt állást a kérdésben. S bár cikke¹² akkor és ott nem keltett óriási feltűnést, a későbbi József Attila-filológia számára a költő értekező prózája szempontjából jelentős írásnak bizonyult. A fiatal költő Kosztolányi pamfletjét elnagyoltnak és elsietettnek tartotta, s bár elismerte, hogy Adyt valóban egyfajta messianizmus jellemezte, megítélése szerint ez csak afféle *anyaga* a költészetnek, de a cikk lényegében semmit nem mond el Ady szövegeinek művészi értékéről vagy annak hiányáról. Ugyancsak túlzott szubjektívizmussal és személyeskedéssel vádolja Kosztolányit, holott megítélése szerint a kritikus szempontjai csakis szintisztán művésziek lehetnek. Veres András véleménye szerint József Attila megkísérel végig tárgyilagos maradni, s értően világít rá vitapartnereire, így Kosztolányi szemléletének korlátaira, hiányosságaira. 1930-ban Németh Andor is írt egy fontosabb tanulmányt Ady védelmében¹³, s bár alapvetően indokoltnak látta Kosztolányi megjegyzéseit Ady reflektálatlan és kritikátlan kultuszával kapcsolatban, Adyt mégiscsak az egyik legjelentősebb magyar költőnek tartotta, míg Kosztolányi bírálatát pedig elhamarkodottnak és túlzottan általánosítónak. A vitában látszólag a Kosztolányi által *írástudatlanoknak* titulált Ady-hívők diadalmaskodtak, Kosztolányi pedig Komlós Aladárnak adott nyilatkozatában¹⁴ elismerte, hogy Ady negatívumait csupán a szerinte eltúlzott kultusz miatt hangsúlyozta vitáirában, célját azonban elérte, hiszen képes volt polémiát keltve felkavarni az irodalmi közvélemény állóvizét, még akkor is, ha véleményével kisebbségben maradt.

¹⁰ ZILAHY Lajos, *Ady*, *A Toll*, 1929. július 21.

¹¹ MÁRAI Sándor, *Az olvasó nevében*, *A Toll*, 1929. július 28.

¹² JÓZSEF Attila, *Ady-vízió*, *A Toll*, 1929. augusztus 18.

¹³ NÉMETH Andor, *Ady zsenije*, Erdélyi Helikon, 1930. június.

¹⁴ KOMLÓS Aladár, *Kosztolányi mérleget csinál az Ady-revizióról*, *Képes Hét*, 1929. december 22.

A monográfia utolsóelőtti, tizenegyedik fejezete, a *Következmények* (242–276. oldal) részletesen ismerteti és elemzi Kosztolányi a pamflet nyomán kialakuló elszigeteltségét a korabeli magyar irodalmi- és közéletben. Veres András kiemeli, hogy férjéről írott életrajzi regényében Kosztolányiné Harnos Ilona még arról is megemlékezik, hogy Kosztolányi nem csupán heves bírálatot kapott az Ady-pamflet miatt, de számos esetben életveszélyes fenyegetéseket is. Kosztolányi számos őt ért kemény bírálatra kimerítően válaszolt, s válaszaiban megpróbált önigazolást keresni, Osvát Ernő 1929 novemberében bekövetkezett tragikus halála azonban újra összefogásra ösztönözte a *Nyugat* íróit és szerkesztőit, Kosztolányi pedig újra megkísérelte megtalálni a helyét a lap körül csoportosuló írók között. Az Ady-vitának még pozitív következménye is volt Kosztolányi számára, hiszen személyével immár a *Nyugaton* kívüli irodalmi élet szereplői is számoltak, 1930-ban a Kisfaludy Társaság tagjai közé választották, majd nem sokkal később a Magyar PEN Klub elnöke is lett. Kosztolányi végül 1933-ben vallomásszerű önportrét tett közzé a *Nyugatban*, nemes egyszerűséggel *Önmagamról* címen, mely az Ady-pamflet afféle ellenképe volt, mind hangvételében, mind szemléletmódjában. Ezen írásában Kosztolányi már nem annyira művészet mibenlétéről elmélkedik, sokkal inkább a világban betöltött helyéről és érvényességének hatáiról. Véglegesen elhatárolja magát, mint művészt és embert a politikától, az emberi lét erkölcsi és esztétikai vonatkozásait hangsúlyozva, illetve a kollektívizmus bizonytalansága mellett érvel, valamifajta (aktuál)politika felett álló humnaista egzisztencializmust hirdetve. Veres András ezt a mindennapi élettől és politikától való végletes eltávolodást, ön-eltávolítást találóan *Esti Kornél-jelenség*nek nevezi, mivel olvasata szerint Kosztolányi itt is hasonló eljárást követ, mint mikor létrehozta irodalmi hasonmását, Esti Kornélt. Miként az Esti Kornél-történetek bizonyos szöveghelyein, Kosztolányi itt is a vitatkozók igazságának mindenkori viszonylagosságáról értekezik, ily módon pedig implicite Adyról alkotott igencsak sarkos saját véleményének viszonylagosságát és érvényességének korlátait is elismeri.

A monográfia utolsó, *Utórezgések* című fejezete (277–301. oldal) mellett, hogy ismerteti az Ady-pamflet Kosztolányi életében még általa is megtapasztalt utóhatásait, egyúttal túl is lép a Kosztolányi halálának 1936-os dátumán. Veres kiemeli, hogy *A Toll* 1933-ban újraközölte az Ady körül kialakult polémia teljes anyagát, ez pedig további termékeny vitákat szült Ady Endre kultuszáról. Példának okáért 1938-ban az akkor még ifjú Weöres Sándor¹⁵ és Vas István¹⁶, akik egyébiránt sokat köszönhettek Kosztolányinak, úgy

¹⁵ WEÖRES Sándor, *Diákori olvasmányaim*, *A Toll*, 1938. május 10.

fogalmaztak, hogy valamivel többre becsülik Ady politikai és gondolkodói örökségét, mint költészetének esztétikai minőségét. A *Toll* hasábjain folyó újabb vitát végül is Karinthy Frigyes¹⁷ zárta le, véleménye szerint pedig a vita elsődleges tétje nem az volt, Ady milyen költő, hanem hogy *mekkora*. Az akkor még ugyancsak fiatal Faludy György¹⁸ a vita „hivatalos” lezárása után fogalmazta meg felháborodását azt illetően, nemzedéktársai mennyire lekezelik Adyt és mennyire nem látják a jelentőségét, s állítása szerint Ady bármilyen megtámadásához legalább akkora felkészültség kellene, mint amekkorával Kosztolányi bírt. 1938-ban jelent meg Kosztolányiné életrajzi regénye, mely bizonyos szinten hozzájárult Kosztolányi Adyhoz való viszonya rekonstruálásának lehetőségéhez. Miként azt Veres András értően hangsúlyozza, a Kosztolányi által kirobbantott Ady-vitától immár részben függetlenül, 1945-ben, a háború végeztével gyökeres fordulat következett. 1947-ben Kosztolányi életművét súlyos támadások érték, baloldali körökben pedig felhánytorgatták (szélső)jobboldali újságírói múltját és látens, egyes időszakokban nem is annyira látens antiszemitizmusát. Szabó Árpád klasszika-filológus Kosztolányi ellen megfogalmazott egyoldalú és kíméletlen „vádirata”¹⁹ jórészt az Ady-Kosztolányi ellentétre épült. A két szerző kanonizációjának kérdését végül a gyorsan kialakuló állampárt és kommunista diktatúra hatalmi szóval döntötte el, s a korabeli ideológusok mesterségesen alítottak fel egy Petőfi–Vajda–Ady–József Attila irodalomtörténeti fejlődési sort, melybe Kosztolányi életműve jóval kevésbé fért bele. Miként azt azonban Veres András is kiemeli, idővel Bóka László és Sötér István erőfeszítéseinek köszönhetően, a szerző tagadhatatlan humanizmusának hangsúlyozása révén Kosztolányi is kezdte visszanyerni az őt megillető helyet a korabeli magyar irodalmi kánonban. Még ha a pártállam ideológiai okokból egyértelműen Adyt is részesítette előnyben, azért Kosztolányi sem került tiltólistára. Ady kortársai és barátai közül élt még Hatvany Lajos, Lukács György vagy épp Fülep Lajos és Bölöni György, s nem egy közülük jelentős szerepet vállalt az akkor kultúrpolitikában, így egy ideig az Ady-kultusz is töretlennek látszott. Az 1960-as évektől kezdve, a Kádár-korszak viszonylagos konszolidációjának idején Ady kultuszának helyébe lényegében az államilag gerjesztett és támogatott József Attila-kultusz lépett, s bár Adyra továbbra is a magyar költészettörténet jelentős alakjaként tekintettek, kultusza valamennyire háttérbe szorult. A rendszerváltás előtti utolsó két évtizedben már Kosztolányi mellőzöttsége is megtörni látszott, az akkor feltörekvő fiatal

¹⁶ VAS István, *Ady*, A *Toll*, 1938. május 10.

¹⁷ KARINTHY Frigyes, *Utóhang az Ady-revízióhoz*, A *Toll*, 1938. július 22.

¹⁸ FALUDY György, *Ady és a fiatalok*, A *Toll*, 1938. október 6.

¹⁹ SZABÓ Árpád, *Írástudóknak való*, Valóság, 1947/3.

irodalmár-nemzedék a posztmodern irodalom előfutárának kiáltotta ki. A rendszerváltás környékén, a prózafordulattal egyetemben – s ebben jelentős szerepe volt többek között olyan teoretikus irodalomtörténészeknek is, mint Balassa Péter vagy éppen Kulcsár Szabó Ernő – együtt egyértelműen Kosztolányi értékelődött felül Adyhoz képest, Adyt pedig sokan lényegében a Berzsenyi és Vörösmarty által képviselt irodalmi paradigma lezárójaként könyvelték el.²⁰ Miként azonban arra monográfiája utolsó oldalain Veres András kitér, az 1990-es évek elejétől máig bezárólag az Ady-revízió kérdése a mai napig nincsen lezárva, a probléma pedig továbbra is aktuális, Ady Endre költői életművének kortársi megítélésér pedig nem csupán az Ady-recepció van hatással, hanem egyre inkább a Kosztolányi-recepció is. A könyv utolsó mondatai nagy körültekintéssel világítanak rá, hogy Kosztolányi talán joggal kifogásolta Ady egyszemélyes messianizmusát, s joggal félthette tőle az irodalmi közösséget, s bár a szó szigorú értelmében vett poétikai érvelés az 1929-es pamfletben nemigen olvasható, hetven-nyolcvan év távlatában ezt a kortárs magyar irodalomtörténésznek nincs igazi jogalapja számon kérni rajta, hiszen akkoriban még nemigen létezett mai értelemben vett poétikai diskurzus. Megítélése szerint Ady költői és politikai öröksége – mely nem biztos, hogy egymástól elválasztható, s talán nem is kell, hogy különválasszuk – mind a mai napig zavarba ejti az értelmezőket, Kosztolányi pedig 1929-ben pedig inkább csak olyan ellentmondásokra világított rá és olyan irodalmi-eszmetörténeti vitát indított el, mely a mai napig bezárólag aktualitással bírhat, az általa tematizált kérdéseket pedig nem árt időről újra és újra föltenni.

Az utolsó fejezet után Veres András monográfiája – stílusosan – facsimile kiadásban közli Ady *Az írástudatlanok árulása* című pamfletjét (303–317. oldal), hiszen, bár *filológiai regénye* folyamán rengeteget idézett belőle, a lehető legtisztább gesztus az irodalomtörténész részéről, ha kommentárjai mellett az általa oly sokat vizsgált és idézett művet – persze csak ha ennek nincsenek terjedelmi korlátai, hisz az Ady-pamflet esetében egy mindössze 15 nyomtatott oldalról van szó – is egy az egyben a mindenkor olvasó rendelkezésére bocsátja. A kötetet végül, a mű által tett filológiai megállapításokat meggyőzően alátámasztandó, terjedelmes bibliográfia (319–377. oldal) zárja.

Összességében úgy vélem, Veres András monográfiája, vagy ahogyan ő maga nevezi, *filológiai regénye* olyan hiánypótló irodalomtörténeti munka, melyet nem tekinthetünk egyszerűen az egyébként a szerző által, Dobos Istvánnal és Szegedy-Maszák Mihállyal közösen irányított Kosztolányi kritikai kiadás filológiai munkálatai (mellék)termékének,

²⁰ Vö, BALASSA Péter, *Közös igazság-várákozás*, Jelenkor, 1997/3.

habár a szerzőt kétségtelenül az e munka során szerzett tapasztalatai ösztönözték e komplex, ellentmondásos téma monografikus feldolgozására. A választott téma jelentőségének szem előtt tartása, valamint a filológiai alaposság és aprólékosság, a mindenre kiterjedő részletesség és a lehető legtöbb szempont számbavétele mellett a könyvnek mindenképpen vitathatatlan érdeme, hogy nem foglal egyértelműen állást sem Ady, sem Kosztolányi költészete és irodalomszemlélete mellett. A Kosztolányi 1929-es vitairata által tematizált nyitott kérdéseket lényegében továbbra is nyitva hagyja, rávilágítva azok töretlen aktualitására és a magyar irodalom- és eszmetörténet e kardinális vitájának napjainkig ható jelentőségére. Ahelyett, hogy bezárná maga mögött az ajtókat, újakat nyit meg, s e nyitottság jegyében készíti a mindenkor olvasót a Kosztolányi Adyhoz való komplex viszonya szempontjából releváns művek újraolvasására és a felvetődő problémák folyamatos újragondolására. Ahelyett, hogy megkísérelne valamiféle végszóval lezárni egy nyolcvan-egynéhány éve lezáratlan irodalomtörténeti diskurzust, inkább újakat nyit meg előttünk. Mindemellett hangsúlyozza azt is, hogy posztmodern korunk olykor igencsak teória- és szövegcentrikus, az életrajzi és filológiai tényeket elhanyagolni magyar irodalomtudományi gondolkodása korántsem teszi jól, ha a szerző biográfiai személyét, életének eseményeit, valamint az adott kor politikai-társadalmi kontextusát mereven próbálja meg elhatárolni az irodalmi szövegektől, hiszen azok egymás által, egymásból sokkal jobban és teljesebben megérthetők, mint egymás nélkül. Márpedig a biográfiai és filológiai tények Veres András monográfiájának legalább annyira tárgyát és működtető mechanizmusát képezik, mint az általa értelmezett szöveg(ek). Még ha nem is ez a könyv elsődleges intenciója, úgy vélem, legalább implicit módon mindenképpen jelentős lépéseket tesz a kortárs magyar irodalomtudományi gondolkodás teóriacentrikus, az irodalmi művek külső valóságreferenciáit és a szerzők biográfiáját olykor negligálni igyekvő áramlataival szemben, a hagyományos irodalomtörténet-írás nevében, valamiféle egészséges középutat kijelölve. Hangsúlyoznunk kell, hogy a munka sem a túlzott, leegyszerűsítő biografizálás hibájába, sem pedig valamiféle teória reflektálatlan applikációjának vagy a kizárólag a külső valóságreferenciáktól mentes, szűklátókörű szövegértelmezés szélsőségeibe nem esik. Textus és biográfia, textus és kontextus azonos súllyal vannak jelen, nem kizárva, hanem inkább kiegyenlítve egymást. A *Kosztolányi Ady-komplexuma* józan, körültekintő érveléssel, logikus és világos szempontok alapján megírt irodalomtörténeti monográfia, mely mind az Ady-, mind a Kosztolányi-recepció jelentős állomásaként, mind pedig a szélsőségekre igencsak hajlamos kortárs magyar irodalomtudományi gondolkodás józan(abb) irányba terelődésének lenyomataként is olvasható.

A VERES ANDRÁS MONOGRÁFIÁJÁRÓL MEGJELENT FŐBB KRITIKÁK, RECENZIÓK BIBLIOGRÁFIÁJA

BÁN Zoltán András, *Mindenkori Új Undokak. Ady, Kosztolányi, politika és paradigma*, Magyar Narancs, 2012/39.

<http://magyarnarancs.hu/konyv/mindenkori-uj-undokak-81830>

BAZSÁNYI Sándor, *Üdvözet a tördobálónak. Kosztolányi Ady-komplexuma. Filológiai regény*, Holmi, 2013/5.

<http://www.holmi.org/2013/05/bazsanyi-sandor-udvozlet-a-tordobalonak-veres-andras-kosztolanyi-ady-komplexuma-filologiai-regeny>

J. GYÖRI László, *Kosztolányi Ady-komplexuma. Interjú Veres András irodalomtörténésszel*, Élet és Irodalom, 2012/30.

MOHAI V. Lajos, *Kosztolányi Ady-látásáról. Veres András filológiai regényének margójára*, Egyenlítő, 2012/10.

<http://egyenlito.eu/mohai-v-lajos-kosztolanyi-ady-latasarol-veres-andras-filologiai-regenyenek-margojara/>

TESLÁR Ákos, *A csepp és a tenger. Teslár Ákos recenziója Veres András filológiai regényéről*, RECITI.HU 2013. december 16.

<http://reciti.hu/2013/1493>

ZEKE Gyula, *A járda szélén. Kosztolányi Ady-komplexuma. Filológiai regény*, LITERA.HU 2012. december 23.

<http://www.litera.hu/hirek/a-jarda-szelen>